

NOWE INSTYTUCJE PRAWA SPADKOWEGO W PRAKTYCE NOTARIALNEJ

redakcja naukowa Joanna Bocianowska

Joanna Bocianowska, Maciej Ciszewski
Krzysztof Dubicki, Mateusz Paczkowski, Piotr Pietrzak

BIBLIOTEKA NOTARIUSZA

NOWE INSTYTUCJE PRAWA SPADKOWEGO W PRAKTYCE NOTARIALNEJ

redakcja naukowa Joanna Bocianowska

Joanna Bocianowska, Maciej Ciszewski
Krzysztof Dubicki, Mateusz Paczkowski, Piotr Pietrzak

BIBLIOTEKA NOTARIUSZA

Stan prawny na 15 września 2022 r.

Wydawca

Magdalena Stojek-Siwińska

Redaktor prowadzący

Adam Choiński

Opracowanie redakcyjne

Katarzyna Rybczyńska

Projekt okładek serii

Wojtek Janikowski, Przemek Dębowski

Poszczególne części napisali:

Joanna Bocianowska – wstęp, rozdział IV

Maciej Ciszewski – rozdział III

Krzysztof Dubicki – rozdział V

Mateusz Paczkowski – rozdział II

Piotr Pietrzak – rozdział I

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujemy prawo i własność

Więcej na www.legalnakultura.pl

Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2022

ISBN 978-83-8286-888-3

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 728 313 462

e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	11
Wstęp	15
Rozdział I	
Europejskie poświadczenie spadkowe jako czynność	
notarialna	17
1.1. Zagadnienia wstępne	17
1.1.1. Informacje ogólne	17
1.1.2. Jurysdykcja	18
1.1.3. Prawo właściwe i wybór prawa	27
1.1.4. Ustalenie miejsca zwykłego pobytu przez notariusza	31
1.2. Uczestnicy czynności	34
1.2.1. Status wnioskodawcy	34
1.2.2. Uczestnictwo innych osób w wydaniu EPS przez notariusza	39
1.2.3. Reprezentacja w postępowaniu	41
1.3. Wniosek o wydanie EPS	43
1.3.1. Forma wniosku	43
1.3.2. Wybrane zagadnienia związane z treścią wniosku	45
1.3.3. Zakres badania wniosku i odmowa sporządzenia EPS	48
1.4. Wydanie EPS	52
1.4.1. EPS a postępowanie krajowe	52
1.4.2. Treść formularza EPS – wybrane zagadnienia	54
1.4.3. Ujawnienie praw spadkobierców w EPS	57

1.5. Czynności następcze.....	61
1.5.1. Protokół z wydania EPS.....	61
1.5.2. Odpisy EPS.....	63
1.5.3. Sprostowanie, zmiana, uchylenie i zawieszenie skutków EPS	66
1.5.4. Zaskarżenie czynności notariusza związanych z wydaniem EPS	68

Rozdział II

Poświadczenie dziedziczenia przez notariusza

(akt poświadczenia dziedziczenia).....	71
2.1. Ogólna charakterystyka notarialnego poświadczenia dziedziczenia.....	71
2.1.1. Wprowadzenie.....	71
2.1.2. Dopuszczalny zakres możliwości poświadczenia dziedziczenia przez notariusza	72
2.2. Czynności przygotowawcze, w tym notarialne otwarcie i ogłoszenie testamentu	75
2.2.1. Aspekty podlegające weryfikacji przez notariusza przed przystąpieniem do dokonywania czynności	75
2.2.2. Ocena autentyczności i aktualności testamentu	76
2.2.3. Notarialne otwarcie i ogłoszenie testamentu	77
2.3. Podstawowe zasady dokonywania czynności składających się na postępowanie spadkowe przed notariuszem.....	79
2.3.1. Uczestnicy notarialnego poświadczenia dziedziczenia	79
2.3.2. Obligatoryjne dokumenty.....	87
2.4. Forma oraz elementy konstrukcyjne protokołu dziedziczenia.....	91
2.4.1. Forma.....	91
2.4.2. Elementy konstrukcyjne	91
2.5. Forma oraz elementy konstrukcyjne APD.....	99
2.5.1. Forma.....	99
2.5.2. Elementy konstrukcyjne	100
2.6. Rejestracja APD oraz czynności następcze	105
2.6.1. Wpis do Rejestru Spadkowego	105

2.6.2. Wypisy APD	107
2.6.3. Obowiązek zawiadomienia odpowiednich instytucji.....	110
2.7. Uchylenie APD	111

Rozdział III

Zarząd sukcesyjny	113
3.1. Charakterystyka ogólna instytucji zarządu sukcesyjnego	113
3.2. Pojęcie przedsiębiorstwa w spadku	114
3.2.1. Własność i skład przedsiębiorstwa w spadku	114
3.2.2. Pojęcie i zakres czynności zachowawczych	118
3.2.3. Przedsiębiorstwo w spadku a przedsiębiorstwo w rozumieniu Kodeksu cywilnego	120
3.3. Zarządca sukcesyjny	122
3.3.1. Wymagania wobec osoby powołanej na zarządcę sukcesyjnego	122
3.3.2. Dopuszczalność powołania zarządcy sukcesyjnego	127
3.3.3. Powołanie zarządcy sukcesyjnego przez przedsiębiorcę	131
3.3.4. Powołanie zarządcy sukcesyjnego po śmierci przedsiębiorcy	138
3.3.5. Powołanie zarządcy sukcesyjnego w spółce cywilnej	144
3.3.6. Status zarządcy sukcesyjnego	146
3.4. Czynności notarialne związane z powołaniem zarządcy sukcesyjnego	152
3.4.1. Protokół powołania zarządcy sukcesyjnego	152
3.4.2. Oświadczenie osoby powołanej na zarządcę sukcesyjnego o braku przeszkód do pełnienia tej funkcji	156
3.4.3. Oświadczenie osoby powołanej na zarządcę sukcesyjnego o wyrażeniu zgody na pełnienie tej funkcji	158
3.4.4. Zgoda na powołanie zarządcy sukcesyjnego	159
3.4.5. Akt powołania zarządcy sukcesyjnego	161

Rozdział IV

Zapis windykacyjny	165
4.1. Zapis windykacyjny – uwagi ogólne	165
4.2. Forma i treść zapisu windykacyjnego	166
4.3. Wybrane przedmioty zapisu windykacyjnego	169
4.3.1. Przedmioty objęte majątkową małżeńską wspólnością ustawową	172
4.3.2. Ekspektatywa prawa jako przedmiot zapisu windykacyjnego	175
4.3.3. Wierzytelność obejmująca wypłatę środków znajdujących się na rachunku bankowym a dyspozycja wkładem pieniężnym na wypadek śmierci	177
4.3.4. Udziały w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością	183
4.4. Wypłata zachowku, przedawnienie roszczenia	185
4.5. Zaliczanie zapisów windykacyjnych na schedę spadkową	186
4.6. Odpowiedzialność zapisobierców windykacyjnych za długi spadkowe	188
4.7. Odwołanie zapisu windykacyjnego	189
4.8. Opodatkowanie podatkiem od spadków i darowizn nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego	191

Rozdział V**Akt poświadczenia dziedziczenia a postanowienie**

o stwierdzeniu nabycia spadku	193
5.1. Uwagi ogólne	193
5.2. Wzajemna relacja pomiędzy postępowaniem w przedmiocie stwierdzenia nabycia spadku a sporządzeniem APD	195
5.3. Wszczęcie postępowania w przedmiocie stwierdzenia nabycia spadku	197
5.3.1. Pojęcie zainteresowanego i osoby zainteresowanej	197
5.3.2. Podmioty uprawnione do wszczęcia postępowania w przedmiocie nabycia spadku	198

5.3.3. Udział prokuratora w postępowaniu w przedmiocie nabycia spadku	204
5.4. Postępowanie przed sądem spadku	205
5.4.1. Właściwość miejscowa sądu spadku	205
5.4.2. Wydanie przez sąd spadku orzeczenia bez rozstrzygania w przedmiocie żądania wniosku	208
5.4.3. Rozpoznanie na rozprawie wniosku o stwierdzenie nabycia spadku	211
5.4.4. Przebieg rozprawy.....	213
5.4.5. Czynności sądu w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku i przedmiotu zapisu windykacyjnego	215
5.5. Zakończenie postępowania w przedmiocie stwierdzenia nabycia spadku	221
5.5.1. Podstawa wydania orzeczenia	221
5.5.2. Postanowienie w przedmiocie stwierdzenia nabycia spadku	222
5.5.3. Elementy postanowienia w przedmiocie stwierdzenia nabycia spadku	223
5.5.4. Stwierdzenie nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego	225
5.6. Prawomocność postanowienia w przedmiocie stwierdzenia nabycia spadku	229
5.6.1. Oznaczenie daty prawomocności oraz jej skutki	229
5.6.2. Możliwość wzruszenia prawomocnego postanowienia w przedmiocie stwierdzenia nabycia spadku	230
5.7. Uchylenie APD	232
5.8. Notariusz jako świadek w postępowaniu sądowym.....	233
Bibliografia	237

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne

k.c.	– ustawa z 23.04.1964 r.– Kodeks cywilny (Dz.U. z 2022 r. poz. 1360)
k.p.c.	– ustawa z 17.11.1964 r.– Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2021 r. poz. 1805 ze zm.)
k.r.o.	– ustawa z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2020 r. poz. 1359)
k.s.h.	– ustawa z 15.09.2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz.U. z 2022 r. poz. 1467 ze zm.)
p.a.s.c.	– ustawa z 28.11.2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego (Dz.U. z 2022 r. poz. 1681)
pr. bank.	– ustawy z 29.08.1997 r. – Prawo bankowe (Dz.U. z 2021 r. poz. 2439 ze zm.)
pr. not.	– ustawa z 14.02.1991 r. – Prawo o notariacie (Dz.U. z 2022 r. poz. 1799)
pr. upadł.	– ustawa z 28.02.2003 r. – Prawo upadłościowe (Dz.U. z 2022 r. poz. 1520)
rozporządzenie nr 1329/2014	– rozporządzenie wykonawcze Komisji (UE) nr 1329/2014 z 9.12.2014 r. ustanawiające formularze, o których mowa w rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 650/2012 w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego, Dz.Urz. UE L 359, s. 30, ze zm.)

rozporządzenie nr 650/2012	– rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 650/2012 z 4.07.2012 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego (Dz.Urz. UE L 201, s. 107, ze zm.)
u.CEIDG	– ustawa z 6.03.2018 r. o Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej i Punkcie Informacji dla Przedsiębiorcy (Dz.U. z 2022 r. poz. 541)
u.k.w.h.	– ustawa z 6.07.1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (Dz.U. z 2022 r. poz. 1728)
u.p.s.d.	– ustawy z 28.07.1983 r. o podatku od spadków i darowizn (Dz.U. z 2021 r. poz. 1043)
u.z.s.	– ustawa z 5.07.2018 r. o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej i innych ułatwieniach związanych z sukcesją przedsiębiorstw (Dz.U. z 2021 r. poz. 170)

Czasopisma i publikatory

Dz.U.	– Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej
Dz.Urz. GUS	– Dziennik Urzędowy Głównego Urzędu Statystycznego
Dz.Urz. UE	– Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej
FamRZ	– Zeitschrift für das gesamte Familienrecht
KPN	– Krakowski Przegląd Notarialny
Legalis	– System Informacji Prawnej Legalis
LEX	– System Informacji Prawnej LEX
Mon. Praw.	– Monitor Prawniczy
NPN	– Nowy Przegląd Notarialny
OSN	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego
OSNC	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna
OSNCK	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna i Izba Karna
OSNCP	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OSP	– Orzecznictwo Sądów Polskich
PiP	– Państwo i Prawo
PPH	– Przegląd Prawa Handlowego
PPPM	– Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego

PS	– Przegląd Sądowy
Rej.	– Rejent

Inne

APD	– akt poświadczenia dziedziczenia
CEIDG	– Centralna Ewidencja i Informacja o Działalności Gospodarczej
EPS	– europejskie poświadczenie spadkowe
KRN	– Krajowa Rada Notarialna
NSA	– Naczelny Sąd Administracyjny
RP	– Rzeczpospolita Polska
SA	– Sąd Apelacyjny
SN	– Sąd Najwyższy
SO	– Sąd Okręgowy
SR	– Sąd Rejonowy
TK	– Trybunał Konstytucyjny
TSUE	– Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej, poprzednio Europejski Trybunał Sprawiedliwości
WSA	– Wojewódzki Sąd Administracyjny

WSTĘP

Prawo spadkowe, będące jedną z kluczowych gałęzi prawa cywilnego, regulującą bardzo istotne zagadnienie, jakim jest kwestia dziedziczenia, jest także gałęzią mocno ewoluującą. Wprowadzanie nowych rozwiązań w ramach prawa spadkowego spowodowane jest przede wszystkim odpowiedzią na potrzeby społeczne, w ramach których niezbędne stały się regulacje choćby rozwiązujące kwestie transgraniczne. Stąd w naszym ustawodawstwie pojawiła się dość nowa instytucja, jaką jest europejskie poświadczenie spadkowe – któremu to zagadnieniu został poświęcony rozdział I niniejszej publikacji.

Wprowadzenie w 2008 r. instytucji aktu poświadczenia dziedziczenia stało się ogromnym wyłomem od dotychczasowej praktyki przyznającej wyłączność sądom w zakresie stwierdzania praw do spadku. Instytucja ta niezmiennie ulega modyfikacjom, również dostosowując się do potrzeb społecznych. Wśród nich pojawiła się także konieczność uregulowania kwestii związanych z przedsiębiorstwem stanowiącym część masy spadkowej, tak aby była możliwość płynnej kontynuacji działalności, pomimo śmierci przedsiębiorcy. W tym celu została wprowadzona instytucja zarządcy sukcesyjnego – omówiona szczegółowo w rozdziale III niniejszego opracowania.

W ramach istotnych zagadnień wartych omówienia w zakresie praktyki znalazły się także kwestie zapisu windykacyjnego, ze szczególnym uwzględnieniem przedmiotów, które mogą zostać takim zapisem objęte, co przeanalizowano w rozdziale IV.

Ważną kwestią w ramach prawa spadkowego na kanwie omawianych instytucji jest rozróżnienie sytuacji, w których dopuszczalne jest sporządzenie aktu poświadczenia dziedziczenia przez notariusza i kiedy jest to utrudnione bądź niemożliwe, a tym samym wymagające skierowania sprawy do sądu. Różnice pomiędzy tymi dwoma trybami zostały przedstawione w rozdziale V.

Cała niniejsza publikacja ma w zamyśle stanowcze podkreślenie wymiaru praktycznego przedmiotowych instytucji. Jest to istotne, gdyż okres ich obowiązywania, w stosunku do ogólnych regulacji prawa spadkowego, jest niezwykle krótki, w związku z czym pojawiają się nadal liczne wątpliwości co do stosowania przedmiotowych przepisów. Wobec powyższego Autorzy niniejszej publikacji uznali za niezbędne przedstawienie przedmiotowych zagadnień z perspektywy praktycznej.

Rozdział I

EUROPEJSKIE POŚWIADCZENIE SPADKOWE JAKO CZYNNOŚĆ NOTARIALNA

1.1. Zagadnienia wstępne

1.1.1. Informacje ogólne

Instytucja europejskiego poświadczenia spadkowego (EPS) została wprowadzona do porządku prawnego Unii Europejskiej w rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 650/2012 z 4.07.2012 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego¹, które – po wieloetapowych pracach legislacyjnych² – weszło w życie z dniem 17.08.2015 r. Jednocześnie, na podstawie ustawy z 24.07.2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy – Prawo o notariacie oraz niektórych innych ustaw³, wprowadzono regulacje umożliwiające realizację przepisów rozporządzenia nr 650/2012. Ustawodawca polski, zgodnie z art. 3 ust. 2

¹ Dz.Urz. UE L 201, s. 107, ze zm.

² M. Pazdan, *Zakres zastosowania rozporządzenia spadkowego* [w:] *Nowe europejskie prawo spadkowe*, red. M. Pazdan, J. Górecki, Warszawa 2015, s. 19 i n.; por. A. Machnikowska, M. Załucki, *Wprowadzenie* [w:] *Unijne rozporządzenie spadkowe Nr 650/2012. Komentarz*, red. M. Załucki, Warszawa 2018, s. 2 i n.

³ Dz.U. poz. 1137.

rozporządzenia nr 650/2012, umożliwił wydawanie EPS zarówno przez sądy, jak i przez notariuszy – jako nowy typ czynności notarialnej dodany do katalogu określonego art. 79 ustawy z 14.02.1991 r. – Prawo o notariacie⁴, w oparciu o założenie, że w przypadku notariuszy procedura wydania powinna być zbliżona do procedury sporządzenia aktu poświadczenia dziedziczenia⁵, z zastrzeżeniem zmian wynikających z brzmienia rozporządzenia nr 650/2012.

Powyższe rozporządzenie wiąże⁶ instytucję EPS ze, stanowiącymi podstawę jego regulacji⁷, ujednoliconymi normami kolizyjnymi i jurysdykcyjnymi. To powiązanie powoduje, że dla sporządzenia EPS – niezależnie od tego, czy przez sąd, czy przez notariusza – kluczowe jest ustalenie jurysdykcji w danej sprawie spadkowej oraz prawa właściwego dla tej sprawy.

1.1.2. Jurysdykcja

Zgodnie z wypracowanymi przez doktrynę definicjami, przez jurysdykcję rozumie się „właściwość międzynarodową (ogólną kompetencję) sądów i innych organów danego państwa jako całości w zakresie rozpoznawania i rozstrzygania spraw (cywilnych) w postępowaniu cywilnym”⁸. Regulacja art. 4 rozporządzenia nr 650/2012 wskazuje na ogólną zasadę ustalenia jurysdykcji sądów państw członkowskich w sprawach spadkowych, uzależniając ją od ostatniego miejsca zwykłego pobytu spadkodawcy z chwili jego śmierci („jurysdykcja ogólna”). Podkreślenia wymaga fakt, że powyższa regulacja dotyczy wyłącznie państw członkowskich Unii Europejskiej, gdyż jej adresatami – z uwagi

⁴ Dz.U. z 2022 r. poz. 1799.

⁵ J. Górecki, *Europejskie poświadczenie spadkowe – nowy sposób potwierdzania praw do majątku spadkowego*, Rej. 2015/2(293), s. 19.

⁶ M. Margoński, *Europejskie poświadczenie spadkowe*, Warszawa 2022, s. 286–287.

⁷ A. Davì, *Introduction* [w:] *The EU Succession regulation. A commentary*, red. A. Calvo Caravaca, A. Davì, H. Mansel, Cambridge 2016, s. 35 i n.

⁸ J. Kudła [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. P. Rylski, Legalis 2022, komentarz do art. 1097, nb 9.

na terytorialny zakres obowiązywania rozporządzenia nr 650/2012⁹ – są wyłącznie organy działające w tych państwach¹⁰.

Prawodawca europejski wprowadził też wyjątki od powyższej zasady, które w określonych sytuacjach umożliwiają przeprowadzenie sprawy spadkowej, w tym wydanie EPS, przez organy w innych państwach. Artykuł 64 rozporządzenia nr 650/2012 ograniczył jednak możliwość wydania EPS tylko do niektórych wyjątków, to jest do jurysdykcji określonej na podstawie art. 4, 7, 10 lub 11 rozporządzenia nr 650/2012¹¹.

Podstawowy wyjątek od jurysdykcji ogólnej jest powiązany z możliwością wyboru prawa właściwego przez (przyszłego) spadkodawcę i ma na celu ujednolicenie jurysdykcji z tym prawem¹². Stosownie do treści art. 7 rozporządzenia nr 650/2012, jeśli prawo wybrane przez spadkodawcę jest prawem państwa członkowskiego, sądy (lub inne właściwe organy, np. notariusze) w tym państwie mogą orzekać w sprawie w przypadku wystąpienia jednej z trzech przesłanek:

- 1) sąd jurysdykcji ogólnej stwierdził swoją niewłaściwość na podstawie art. 6 rozporządzenia nr 650/2012,
- 2) została zawarta umowa prorogacyjna na podstawie art. 5 rozporządzenia nr 650/2012,
- 3) jurysdykcja sądu, do którego wniesiono sprawę, została wyraźnie uznana przez strony.

Pierwszy powyższy przypadek obejmuje sytuację, w której sąd jurysdykcji ogólnej (lub dodatkowej¹³ – na wniosek strony postępowania – uznaje, że sąd państwa prawa wybranego ma lepsze możliwości orzekania w sprawie spadkowej z uwagi na okoliczności praktyczne sprawy,

⁹ A. Davì, *Introduction...*, s. 65 i n.

¹⁰ Z wyłączeniem Danii i Irlandii – zob. motywy 82 i 83 preambuły rozporządzenia nr 650/2012.

¹¹ Tym samym wyłączając możliwość zastosowania do EPS art. 9 (Jurysdykcja oparta na wdaniu się w spór) i art. 12 (Ograniczenie postępowania) rozporządzenia nr 650/2012.

¹² F. Marongiu Buonaiuti [w:] *The EU Succession regulation. A commentary*, red. A. Calvo Caravaca, A. Davì, H. Mansel, Cambridge 2016, Article 5. Choice-of-Court Agreement, s. 151–152.

¹³ Por. art. 10 rozporządzenia nr 650/2012.

obejmujące miejsce zwykłego pobytu lub położenie składników majątku. Nie ulega wątpliwości, że dotyczy to takich czynników, jak miejsce zamieszkania wszystkich uczestników postępowania w innym państwie członkowskim czy konieczność zabezpieczenia majątku spadkowego¹⁴. W doktrynie słusznie podkreśla się, że może to dotyczyć również przypadków, w których instytucje prawa wybranego są nieznane lub trudne do zastosowania przez sąd jurysdykcji ogólnej, na przykład z uwagi na specyfikę systemów *common law*¹⁵. Jednakże należy pamiętać, że uznanie lepszych możliwości orzekania nie jest obligatoryjne, wniosek strony może zostać rozpatrzony negatywnie w przypadku braku przesłanek określonych w art. 6 rozporządzenia nr 650/2012¹⁶, a także, zgodnie z zasługującym na aprobatę poglądem doktryny, jeśli sąd stwierdzi, że przeniesienie jurysdykcji do państwa prawa wybranego – pomimo lepszych możliwości orzekania – może skutkować pozbawieniem ochrony „podstawowych wartości społecznych, jak na przykład zakaz dyskryminacji ze względu na płeć, religię itp.”¹⁷ Artykuł 6 rozporządzenia nr 650/2012 obejmuje również stwierdzenie przez sąd swojej niewłaściwości, jeśli już po wniesieniu do niego sprawy została zawarta umowa prorogacyjna.

Umowa prorogacyjna, określona w art. 5 rozporządzenia nr 650/2012, w praktyce może ściśle wiązać się z czynnościami notariusza jako organu wydającego EPS lub sporządzającego akt poświadczenia dziedziczenia¹⁸. Umowa taka może być sporządzona przez zainteresowane strony na piśmie (lub za pomocą środków elektronicznych umożliwiających trwałą zapis¹⁹) i obejmuje ustalenie, że wyłączną jurysdykcję do orzekania

¹⁴ M. Rzewuski, M. Rzewuska [w:] *Unijne rozporządzenie spadkowe Nr 650/2012. Komentarz*, red. M. Załucki, Warszawa 2018, komentarz do art. 6, s. 114.

¹⁵ F. Marongiu Buonaiuti [w:] *The EU Succession...*, Article 6. Declining of Jurisdiction in the Event of a Choice of Law, s. 151–152.

¹⁶ A. Leandro, *La giurisdizione nel regolamento dell'Unione europea sulle successioni mortis causa* [w:] P. Franzina, A. Leandro, *Il diritto internazionale privato europeo delle successioni mortis causa*, Milano 2013, s. 68–70.

¹⁷ M. Rzewuski, M. Rzewuska [w:] *Unijne rozporządzenie...*, komentarz do art. 6, s. 114.

¹⁸ P. Czubik, *Umowa prorogacyjna z art. 5 europejskiego rozporządzenia spadkowego jako nowa czynność notarialna*, NPN 2016/2(68), s. 7 i n.

¹⁹ Art. 5 ust. 2 *in fine* rozporządzenia nr 650/2012.

w danej sprawie spadkowej mają sądy państwa członkowskiego, którego prawo zmarły wybrał jako prawo właściwe.

Treść art. 5 rozporządzenia nr 650/2012 wskazuje, że warunkiem sporządzenia umowy prorogacyjnej jest dokonanie przez zmarłego, będącego obywatelem państwa członkowskiego²⁰, wyboru prawa właściwego dla ogółu spraw dotyczących jego spadku. W doktrynie pojawiają się ponadto głosy, że z punktu widzenia celu regulacji należy dopuścić sporządzenie umowy prorogacyjnej w przypadkach określonych w rozporządzeniu nr 650/2012 w art. 83 ust. 2 (wybór prawa dokonany przed wejściem w życie rozporządzenia nr 650/2012) i ust. 4 (dorozumiany wybór prawa poprzez sporządzenie rozrządzenia na wypadek śmierci przed wejściem w życie rozporządzenia nr 650/2012)²¹. Ponadto umowa ta może zostać sporządzona wyłącznie po otwarciu spadku i – co oczywiste – ustaleniu, że wybór prawa nastąpił. Z punktu widzenia czynności notarialnych niezbędnych do wydania EPS wskazuje się, że sporządzenie umowy prorogacyjnej powinno być poprzedzone przez otwarcie i ogłoszenie testamentu zawierającego wybór prawa²². Poгляд taki może zostać zaakceptowany, mimo że otwarcie i ogłoszenie testamentu następowałoby przed organem, który pozbawiony byłby jurysdykcji (lub którego jurysdykcja oparta byłaby na wyraźnym uznaniu przez strony – przy czym w takim przypadku nie byłoby potrzeby sporządzania następnie umowy prorogacyjnej, gdyż zaszłaby sytuacja określona w art. 7 lit. c rozporządzenia nr 650/2012). Dlatego też za dopuszczalne należy przyjąć również sporządzenie umowy prorogacyjnej także przed otwarciem i ogłoszeniem testamentu. Oczywiście nie ma przeszkód, żeby sama umowa prorogacyjna przyjęła formę notarialną,

²⁰ Zgodnie z art. 22 ust. 2 rozporządzenia nr 650/2012, można dokonać wyboru prawa państwa, którego obywatelstwo posiada dana osoba w chwili dokonywania wyboru lub w chwili śmierci – zatem, aby zgodnie z art. 5 rozporządzenia nr 650/2012 prawo wybrane było prawem państwa członkowskiego, przynajmniej w jednej z powyższych chwil zmarły musi być obywatelem członka Unii Europejskiej. Tak m.in. P. Czubik, *Umowa prorogacyjna...*, s. 8.

²¹ Tak P. Czubik, *Umowa prorogacyjna...*, s. 12; odmiennie F. Marongiu Buonaiuti [w:] *The EU Succession...*, Article 5. Choice-of-Court Agreement, s. 154.

²² P. Czubik, *Umowa prorogacyjna...*, s. 9–10.

a z uwagi na doniosłe skutki tej czynności forma ta jest wskazywana przez przedstawicieli doktryny jako pożądana²³.

Z punktu widzenia praktyki notarialnej należy też zwrócić uwagę na strony zawierające umowę prorogacyjną – art. 5 rozporządzenia nr 650/2012 wskazuje na „osoby zainteresowane”, jednakże nie ulega wątpliwości, że dla swej skuteczności musi być ona zawarta przez wszystkich uczestników postępowania spadkowego²⁴ (na co wskazuje także treść art. 9 rozporządzenia nr 650/2012). Notariusz lub sąd wydający EPS musi mieć to na uwadze, gdyż nie zawsze wszystkie te osoby będą bezpośrednio brały udział w danym postępowaniu²⁵.

W przypadku gdy w danej sprawie spadkowej wyłącznie jedna osoba ma status osoby zainteresowanej, w miejsce umowy prorogacyjnej powinna ona złożyć oświadczenie o wyłącznej jurysdykcji do orzekania („oświadczenie prorogacyjne”²⁶). Odmienny pogląd, wskazujący, że w takim przypadku niemożliwe jest skorzystanie z art. 5 rozporządzenia nr 650/2012, a jedyny uczestnik postępowania może opierać przeniesienie jurysdykcji do państwa prawa wybranego wyłącznie na art. 7 lit. c rozporządzenia nr 650/2012, to jest na wyraźnym uznaniu jurysdykcji przez strony postępowania²⁷, nie zasługuje na aprobatę, gdyż bezzasadnie pozbawia daną osobę możliwości skorzystania ze wskazanych w rozporządzeniu nr 650/2012 uprawnień. W szczególności powyższy pogląd uniemożliwiłby powołanie się na art. 6 lit. b rozporządzenia nr 650/2012, to jest złożenie oświadczenia prorogacyjnego już po wniesieniu sprawy do sądu jurysdykcji ogólnej.

W przypadku gdy miejsce zwykłego pobytu spadkodawcy znajdowało się poza państwem członkowskim, art. 10 ust. 1 rozporządzenia nr 650/2012 przyznaje jurysdykcję (jurysdykcja dodatkowa) sądowi państwa członkowskiego, którego zmarły miał obywatelstwo albo w którym – mimo

²³ P. Czubik, *Umowa prorogacyjna...*, s. 24.

²⁴ A. Doliwa [w:] *Unijne rozporządzenie spadkowe Nr 650/2012. Komentarz*, red. M. Załucki, Warszawa 2018, komentarz do art. 6, s. 109.

²⁵ Szerzej w pkt 1.2. „Uczestnicy postępowania”.

²⁶ P. Czubik, *Umowa prorogacyjna...*, s. 9.

²⁷ Tak M. Margoński, *Europejskie poświadczenie...*, s. 333–334.

braku obywatelstwa – zmarły miał wcześniej miejsce zwykłego pobytu (a jednocześnie od zmiany tego miejsca do wniesienia sprawy do sądu upłynęło nie więcej niż pięć lat), jeśli w państwie tym znajdują się składniki majątku spadkowego. Ponadto, zgodnie z ust. 2 powyższego przepisu, jeśli na podstawie ust. 1 nie można ustalić jurysdykcji sądu państwa członkowskiego, możliwe jest przeprowadzenie postępowania w państwie członkowskim, w którym znajdują się składniki majątku zmarłego, ale jedynie w odniesieniu do tych składników. Podkreśla się, że normy zawarte w powyższym przepisie nie mają charakteru równorzędnego – w pierwszej kolejności jurysdykcję posiada sąd obywatelstwa, następnie (jeśli zmarły nie miał obywatelstwa państwa członkowskiego) sąd wcześniejszego miejsca pobytu, a dopiero w ostatniej kolejności możliwe jest postępowanie w odniesieniu do konkretnych składników spadku²⁸. Z uwagi na fakt, że celem EPS jest wykazanie statusu lub uprawnień w innym państwie członkowskim²⁹, art. 10 ust. 2 rozporządzenia nr 650/2012 w praktyce nie będzie stosowany przy wydawaniu EPS.

Nie należy jednak wykluczyć, że polski notariusz, dokonując czynności notarialnych związanych z wydaniem EPS, swoją jurysdykcję opierał będzie na ust. 1 wskazanego wyżej art. 10 – niezależnie od tego, czy prawem właściwym będzie prawo innego państwa (także spoza UE) czy też prawo polskie³⁰. W takim przypadku to do notariusza należeć będzie obowiązek weryfikacji, czy zachodzą przesłanki do stwierdzenia jurysdykcji dodatkowej – wskazanie miejsca zwykłego pobytu z chwili śmierci i obywatelstwa jest niezbędne do wydania EPS³¹, ale istotne praktyczne trudności mogą pojawić się przy ustalaniu miejsca położenia składników majątku osoby zmarłej. Prawodawca europejski nie rozróżnił rodzajów tych składników, zatem należy przyjąć, że chodzi

²⁸ K. Weitz, *Jurysdykcja krajowa w sprawach spadkowych w świetle rozporządzenia spadkowego* [w:] *Nowe europejskie prawo spadkowe*, red. M. Pazdan, J. Górecki, Warszawa 2015, s. 57.

²⁹ Art. 63 rozporządzenia nr 650/2012.

³⁰ Por. „Model 43”, „Model 45”, „Model 48” – P. Czubik, *Podstawowe modele jurysdykcyjne w przypadku sporządzenia aktu poświadczenia dziedziczenia i europejskiego poświadczenia spadkowego w krajowej praktyce notarialnej*, Kraków 2016, s. 53 i n.

³¹ Art. 68 lit. c i lit. f rozporządzenia nr 650/2012.

tu zarówno o nieruchomości, jak i ruchomości³². W przypadku ruchomości doktryna nie jest zgodna co do tego, na jaki moment należy rozpatrywać miejsce ich położenia – pojawiają się zarówno poglądy mówiące o chwili wniesienia sprawy (spadkowej) do sądu³³, jak i o chwili otwarcia spadku³⁴. Oba te poglądy opierają się na brzmieniu art. 10 ust. 1 rozporządzenia nr 650/2012, z tym że pierwszy z nich odwołuje się do końcowej jego części „do chwili wniesienia sprawy do sądu upłynęło ...”, zaś drugi do zdania pierwszego „miejsce zwykłego pobytu zmarłego w chwili jego śmierci”. Dodatkowo zwolennicy poglądu mówiącego o miejscu położenia składników majątku z chwili wniesienia sprawy do sądu odwołują się do ogólnych zasad postępowań cywilnych i właściwości sądów, zawartych w regulacjach krajowych, zgodnie z którymi właściwość sądu należy badać na moment wniesienia pozwu³⁵. W związku z takim uzasadnieniem, pogląd ten zasługuje na aprobatę. Należy jednakże zwrócić uwagę, że pewne szczególne kategorie rzeczy ruchomych, przede wszystkim pojazdy mechaniczne (samochody, statki, samoloty), które podlegają rejestracji w konkretnym państwie, powinny być uznawane za położone w tym państwie, niezależnie od faktycznego miejsca, w którym się znajdują³⁶.

Artykuł 11 rozporządzenia nr 650/2012 reguluje szczególną sytuację, w której na podstawie innych przepisów żaden sąd państwa członkowskiego nie ma jurysdykcji do orzekania w sprawie spadkowej³⁷, ale w państwie trzecim postępowanie nie byłoby możliwe lub nie może być we właściwy sposób wszczęte lub przeprowadzone. Do zastosowania

³² G. Karaś, D. Szostek [w:] *Unijne rozporządzenie spadkowe Nr 650/2012. Komentarz*, red. M. Załucki, Warszawa 2018, komentarz do art. 10, s. 125.

³³ Tak F. Marongiu Buonaiuti [w:] *The EU Succession...*, Article 10. Subsidiary Jurisdiction, s. 190–191.

³⁴ Tak G. Karaś, D. Szostek [w:] *Unijne rozporządzenie...*, komentarz do art. 10, s. 125.

³⁵ Zob. w zakresie prawa włoskiego i niemieckiego F. Marongiu Buonaiuti [w:] *The EU Succession...*, Article 10. Subsidiary Jurisdiction, s. 191; w polskim porządku prawnym analogiczną treść ma art. 15 k.p.c.

³⁶ S. Bariatti, *Qualificazione e interpretazione nel diritto internazionale privato comunitario: prime riflessioni*, „Rivista di diritto internazionale privato e processuale” 2006/2, s. 361 i n.

³⁷ Zgodnie z art. 4, 7, 10 rozporządzenia nr 650/2012.

tego przepisu wymagane jest, by sprawa miała dostateczny związek z danym państwem członkowskim, przy czym samo rozporządzenie nr 650/2012 nie definiuje, na czym ten związek mógłby polegać. Związek ten powinien być rozpatrywany indywidualnie, w oparciu o wszelkie okoliczności, w tym obywatelstwo czy miejsce zwykłego pobytu zmarłego lub uczestników postępowania³⁸. Doktryna słusznie wskazuje, że może to być na przykład sytuacja, w której zmarły, mający miejsce zwykłego pobytu w państwie trzecim, posiadał obywatelstwo państwa członkowskiego, przy czym w państwie tym nie znajdują się żadne składniki majątku spadkowego (tym samym niemożliwe jest zastosowanie art. 10 rozporządzenia nr 650/2012)³⁹. Przesłanki stosowania art. 11 rozporządzenia nr 650/2012 związane z niemożliwością postępowania można podzielić na trzy grupy: brak jurysdykcji jakiegokolwiek państwa trzeciego, niemożliwość (formalna) wniesienia sprawy do sądu (mimo jego jurysdykcji) i faktyczna niemożliwość przeprowadzenia postępowania⁴⁰.

Pierwsza grupa obejmuje sytuację, w której przepisy wewnętrzne państw trzecich, w których mogłaby toczyć się sprawa (z uwagi na odpowiedni związek osoby zmarłej z nimi), wyłączają ich jurysdykcję (np. wskazują, że wyłączną jurysdykcję mają sądy państwa, którego obywatelstwo posiadał zmarły), a tym samym, w związku z jednoczesnym niespełnieniem przesłanek z art. 4, 7, 10 rozporządzenia nr 650/2012, nie istnieje sąd, który miałby jurysdykcję w danej sprawie.

Przy drugiej grupie przesłanek nie zachodzą wątpliwości co do jurysdykcji, ale przepisy danego państwa powodują, że wniosek o rozpatrzenie sprawy złożony przez danego uczestnika postępowania zostanie odrzucony bez badania istoty sprawy, na przykład jeśli stwierdzenia nabycia spadku żądać będzie nieślubne dziecko, a przepisy danego pań-

³⁸ G. Karaś, D. Szostek [w:] *Unijne rozporządzenie...*, komentarz do art. 11, s. 127.

³⁹ K. Weitz, *Jurysdykcja krajowa...*, s. 77.

⁴⁰ F. Marongiu Buonaiuti [w:] *The EU Succession...*, Article 11. Forum Necessitatis, s. 203–205.